

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

Wybrane zagadnienia wymiaru sprawiedliwości
i statusu sędziów na Łotwie

dr Katarzyna Szwed

Prawa podstawowe
Warszawa 2022

Spis treści

I. Wprowadzenie	5
II. Podstawy prawne funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości w Republice Łotewskiej	7
III. Gwarancje niezależności sądów i niezawisłości sędziów	9
IV. Sądy rejonowe i okręgowe w strukturze sądów powszechnych Republiki Łotewskiej	11
1. Sąd rejonowy (miejski)	11
2. Sąd okręgowy	12
3. Stanowiska funkcyjne w sądzie rejonowym i sądzie okręgowym	12
V. Sąd Najwyższy	14
1. Funkcje Sądu Najwyższego	14
2. Struktura Sądu Najwyższego	14
2.1. Prezes	14
2.2. Przewodniczący Izby Sądu Najwyższego	15
2.3. Zgromadzenie Ogólne Sędziów Sądu Najwyższego	16
VI. Status sędziów sądów rejonowych (miejskich), okręgowych i Sądu Najwyższego	17
1. Warunki stawiane kandydatom na stanowiska sędziów sądu rejonowego i sądu okręgowego	17
2. Wymagania na stanowisko sędziego Sądu Najwyższego i procedura powołania	20
3. Przenoszenie sędziów na wolne stanowiska, czasowe zastępstwo sędziego oraz ocena pracy sędziego	22
4. Przesłanki utraty statusu sędziego i odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów	24
5. Oświadczenia majątkowe i konflikt interesów	26
VII. Sąd Konstytucyjny	31
1. Status sędziego Sądu Konstytucyjnego	31
2. Funkcje Sądu Konstytucyjnego	33
VIII. Zakończenie	34
Akty prawne	36
Bibliografia	37

I. Wprowadzenie

Zamiarem niniejszego opracowania jest omówienie struktury i funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości oraz statusu sędziów w Republice Łotewskiej. Analiza obejmuje nie tylko zagadnienia natury ogólnej, takie jak przedstawienie podstaw prawnych i naczelnych zasad działania łotewskiego wymiaru sprawiedliwości oraz struktury sądownictwa, ale dodatkowo także te o większym stopniu szczegółowości, w tym m.in. poszczególne etapy rozwoju kariery sędziowskiej, instytucję delegowania sędziego, wymagania związane z pełnieniem stanowisk funkcyjnych w sądownictwie oraz funkcjonowanie wybranych organów samorządu sędziowskiego.

Na wstępie warto odnotować specyfikę państwa, którego ma dotyczyć wspomniana charakterystyka. Zaliczana do grupy republik bałtyckich Łotwa jest państwem unitarnym i scentralizowanym o niewielkiej powierzchni kraju. Liczba mieszkańców wynosi jedynie 1,95 mln i ciągle się zmniejsza, a społeczeństwo jest zróżnicowane pod względem etnicznym i językowym¹. Rozmiary państwa istotnie wpływają na kształt systemu organów państwowych. W warunkach niewielkiego aparatu państwowego przyjęto zracjonalizowany system parlamentarno-gabinetowy². Władza ustawodawcza należy do silnego 100-osobowego parlamentu³, władza wykonawcza ma charakter dualistyczny, ale to Gabinet Ministrów, a nie prezydent⁴, pełni materialne kierownictwo nad państwem, realizacją spraw polityki wewnętrznej i zagranicznej. Władzę sądowniczą sprawują niezależne sądy. Efektywny system

¹ Powierzchnia kraju wynosi 64 589 km². Społeczeństwo łotewskie jest zróżnicowane pod względem etnicznym, ze znaczącą obecnością mniejszości rosyjskojęzycznej (około 30% populacji). Dotkliwie odczuwalne są tu problemy starzenia się społeczeństwa i wyludnienia państwa. Zob. A. Kuczyńska-Zonik, *Łotwa: podnoszenie wieku emerytalnego reakcją na starzenie się społeczeństwa*, „Komentarz IES” nr 361 (58/2021), 31.03.2021 r., <https://ies.lublin.pl/komentarze/lotwa-podnoszenie-wieku-emerytalnego-reakcja-na-starzenie-sie-spoledenstwa/> (dostęp: 17 grudnia 2022 r.).

² P. Kierończyk, *Państwo łotewskie. Geneza i ustrój konstytucyjny*, Gdańsk 2008, s. 138.

³ P. Osóbka, *Saeima. Parlament Łotwy*, Warszawa 2016, s. 20 i n.

⁴ Ł. Makowski, M. Migalski, *Łotwa*, [w:] M. Barański (red.), *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej. Ustrój, organy władzy, partie polityczne*, Katowice 2005, s. 201–203.

sądowniczy, w którym działają niezawisłe sądy, a także obecne są elementy samorządności i niezależnej organizacji zarządzania wymiarem sprawiedliwości, stanowi jeden z istotnych czynników, które pozwalają uznać Republikę Łotewską za demokratyczne państwo prawa⁵.

Celem prowadzonej analizy jest przybliżenie problematyki organizacji i funkcjonowania łotewskiego wymiaru sprawiedliwości, a ponadto ukazanie aktualnych wyzwań, z jakimi mierzy się w tym zakresie ta bałtycka republika. W pracy wykorzystano przede wszystkim metodę językowo-dogmatyczną. Zastosowano ją do analizy aktów prawnych, orzecznictwa i publikacji poświęconych omawianemu problemowi.

⁵ Por. B. Jagusiak, *Systemy polityczne krajów nadbałtyckich*, Warszawa 2013, s. 76.

II. Podstawy prawne funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości w Republice Łotewskiej

Podstawowe zasady organizacji i funkcjonowania władzy sądowniczej reguluje Konstytucja Republiki Łotewskiej (*Satversme*)⁶. Trzeba zaznaczyć, że regulacja ta nie jest zbyt obszerna, jako że rozdział poświęcony sądom zawiera jedynie pięć artykułów (art. 82–86)⁷. Odnoszą się one *inter alia* do tak fundamentalnych kwestii jak powołanie przez Sejm, nieodwołalność i niezawisłość sędziów. Z kolei w rozdziale VIII Konstytucji Republiki Łotewskiej zatytułowanym „Podstawowe prawa człowieka” zostały ujęte naczelne zasady wymiaru sprawiedliwości. Wśród nich wymienić należy równość wobec prawa i zakaz dyskryminacji (art. 91), *nullum crimen, nulla poena sine lege* (art. 92), domniemanie niewinności (art. 92), prawo do odpowiedniego odszkodowania w przypadku bezpodstawnego naruszenia praw (art. 92), prawo do sądu i prawo do obrony (art. 92), ochrona wolności i nietykalności osobistej (art. 94), a także zakaz tortur i innego okrutnego lub poniżającego traktowania (art. 95).

W ustawie zasadniczej podkreślono, że „sprawiedliwość może być wymierzana tylko przez organy, którym takie uprawnienia nadaje ustawa” (art. 86), a także wskazano na istnienie trójstopniowej struktury sądownictwa (art. 82). Zgodnie z Konstytucją Republiki Łotewskiej wymiar sprawiedliwości sprawują: sądy rejonowe (miejskie), okręgowe i Sąd Najwyższy, a w przypadku wojny lub stanu nadzwyczajnego także sądy wojskowe. Poza tą strukturą znajduje się Sąd Konstytucyjny, który został utworzony w 1996 r. w konsekwencji przyjęcia

⁶ Jedynie na marginesie głównych rozważań należy wspomnieć o wyjątkowości łotewskiej konstytucji. Pierwotnie została przyjęta 15 lutego 1922 r. W pełni moc jej obowiązywania przywrócono po okresie realnego socjalizmu. Jest to konstytucja sztywna, która ma cechy typowe dla aktów prawnych przyjmowanych po pierwszej wojnie światowej. W omawianym kontekście należy przede wszystkim odnotować jej lakoniczność, w konsekwencji czego wiele kwestii pozostawiono do regulacji ustawowej. Z tego samego powodu wymagała kilkukrotnej nowelizacji. Por. P. Kierończyk, *Wstęp*, [w:] *Konstytucja Republiki Łotewskiej*, tł. L. Gołubiec, Warszawa 2001, s. 24–25; P. Osóbka, *System konstytucyjny Łotwy*, Warszawa 2016, s. 31–33; J. Pleps, *The Continuity of the Constitutions: The Examples of the Baltic States and Georgia*, „Wrocław Review of Law, Administration & Economics” 2016, nr 2, s. 36.

⁷ Zob. rozdział VI Konstytucji Republiki Łotewskiej zatytułowany „Sądy”, tekst dostępny na <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/lotwa.html> (dostęp: 17 grudnia 2022 r.), źródło: Konstytucja Republiki Łotewskiej, tł. L. Gołubiec, wstęp P. Kierończyk, Warszawa 2001.

zmiany Konstytucji Republiki Łotewskiej⁸. Do jego właściwości należy badanie zgodności ustaw z Konstytucją Łotwy, a także inne sprawy powierzone jego jurysdykcji przez ustawę. Wydaje się warte podkreślenia, że na Łotwie nie wydzielono osobnego pionu sądownictwa administracyjnego.

Szeroko rozumiany wymiar sprawiedliwości szczegółowo regulują ustawy, w tym przede wszystkim:

- ustawa o władzy sądowniczej z 15 grudnia 1992 r.⁹;
- ustawa o Sądzie Konstytucyjnym z 14 czerwca 1996 r.¹⁰;
- ustawa o arbitrażu z 11 września 2014 r.¹¹;
- ustawa o odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów z 15 grudnia 1994 r.¹²;
- ustawa o przeciwdziałaniu konfliktowi interesów w działalności funkcjonariuszy publicznych z 25 kwietnia 2002 r.¹³;
- ustawa o wynagrodzeniu urzędników i pracowników państwowych oraz organów samorządowych z 18 grudnia 2009 r.¹⁴

Odrębne ustawy regulują funkcjonowanie organów ochrony prawnej. Mianowicie, status i działalność prokuratorów normuje ustawa o prokuraturze¹⁵, a adwokatów – ustawa o adwokaturze Republiki Łotewskiej¹⁶. Z kolei notariusze podlegają przepisom ustawy o notariacie¹⁷, a komornicy – ustawy o komornikach¹⁸.

⁸ P. Osóbka, *System...*, s. 123 i n.

⁹ *Par tiesu varu*, Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1/2, 14.01.1993; Diena, 9, 15.01.1993.

¹⁰ *Satversmes tiesas likums*, Latvijas Vēstnesis, 103, 14.06.1996.; Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 14, 25.07.1996.

¹¹ *Šķīrējtiesu likums*, Latvijas Vēstnesis, 194, 01.10.2014. OP number: 2014/194.1

¹² *Tiesnešu disciplinārās atbildības likums*, Latvijas Vēstnesis, 132, 15.12.1994.

¹³ *Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā*, Latvijas Vēstnesis, 69, 09.05.2002.

¹⁴ *Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likums*, Latvijas Vēstnesis, 199, 18.12.2009.

¹⁵ *Prokuratūras likums*, Latvijas Vēstnesis, 65, 02.06.1994.

¹⁶ *Latvijas Republikas advokatūras likums*, Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 28, 19.08.1993.; Diena, 99, 21.05.1993.

¹⁷ *Notariāta likums*, Latvijas Vēstnesis, 48, 09.07.1993.; Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 26/27, 05.07.1993.; Diena, 137, 09.07.1993.

¹⁸ *Tiesu izpildītāju likums*, Latvijas Vēstnesis, 165, 13.11.2002.; Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 23, 12.12.2002.

III. Gwarancje niezależności sądów i niezawisłości sędziów

W art. 83 Konstytucji Republiki Łotewskiej wyraźnie stwierdza się, że sędziowie są niezawisli. Pojęcie to należy rozumieć jako stworzenie sędziemu takich warunków, które udaremniają wywieranie na niego zewnętrznych nacisków, a równocześnie zapewnią sędziemu możliwość orzekania zgodnie z własnym sumieniem. Z kolei niezależność sądów powinna być identyfikowana z wyłącznością tych organów w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości, a także ich separacji od władzy ustawodawczej i wykonawczej. Organy pozasądowe muszą być zatem wykluczone z ingerencji w orzecznictwo¹⁹.

Przechodząc już do analizy poszczególnych gwarancji, w pierwszej kolejności należy podkreślić, że rękojmię przestrzegania niezależności sądownictwa zapewnia samo państwo, przy czym respektowania i szanowania tej zasady wymaga się nie tylko od instytucji państwowych, organizacji publicznych i politycznych, ale także od osób prawnych i fizycznych.

Sędziowie podlegają wyłącznie prawu. Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości powinno być wolne od jakichkolwiek restrykcji, nacisków, wpływów, bezpośrednich lub pośrednich gróźb lub innych bezprawnych ingerencji, niezależnie od celu i intencji takich działań. Nikt nie ma prawa żądać od sędziego sprawozdania lub wyjaśnień dotyczących przebiegu rozpatrywania konkretnej sprawy, a także ujawnienia poglądów wyrażonych podczas narady sędziowskiej. Wywieranie wpływu na sędziów lub zakłócanie sprawowania wymiaru sprawiedliwości podlega karze. Niezależność sędziowską gwarantują również apolityczność i *incompatibilitas* urzędu. Sędzia nie może pełnić innego stanowiska, w tym zwłaszcza sprawować mandatu deputowanego lub senatora. Nie może prowadzić działalności niedającej się pogodzić z zasadami niezawisłości sędziowskiej. W zamian sędziom zapewnia się warunki pracy i wynagrodzenie odpowiadające godności urzędu i zakresowi powierzonych obowiązków²⁰.

¹⁹ Szczegółowo o gwarancjach niezależności sądów i niezawisłości sędziów pisze: B. Stępień-Załućka, *Niezawisłość sądownictwa a niezależność sądów i niezawisłość sędziów*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji” 2011, nr 85, s. 135–159.

²⁰ Ł. Makowski, M. Migalski, *Łotwa...*, s. 206–207.

Sędziowie zostali wyposażeni w immunitet, który ma stanowić gwarancję ich niezależności i niezawisłości. Sprawę karną przeciwko sędziemu może wszcząć jedynie prokurator generalny Republiki Łotewskiej²¹. Sędzia nie może być aresztowany ani pociągnięty do odpowiedzialności karnej bez zgody Sejmu. Decyzję o zatrzymaniu lub poddaniu przeszukaniu sędziego podejmuje specjalnie upoważniony do tego sędzia Sądu Najwyższego. Jeżeli sędzia został zatrzymany w związku z popełnieniem poważnego lub szczególnie poważnego przestępstwa, decyzja o przewiezieniu siłą, zatrzymaniu lub przeszukaniu nie jest konieczna, lecz w ciągu 24 godzin należy poinformować o tym specjalnie upoważnionego sędziego Sądu Najwyższego oraz prokuratora generalnego.

Warto zaznaczyć, że sędzia jest zabezpieczony przed odpowiedzialnością finansową za szkody poniesione przez uczestnika postępowania w następstwie bezprawnego lub bezpodstawnego orzeczenia sądu. W przypadkach przewidzianych w ustawie szkody wyrównuje państwo. Osobie, która uważa, że orzeczenie sądu jest niezgodne z prawem lub bezpodstawne, przysługuje odwołanie w trybie określonym w ustawie. Nie może jednak wytoczyć powództwa przeciwko sędziemu, który rozpatrywał tę sprawę.

Na koniec rozważań poświęconych niezależności sądów i niezawisłości sędziów wypada podkreślić, że były one przedmiotem licznych orzeczeń łotewskiego Sądu Konstytucyjnego. Powiązano je nie tylko z zasadą podziału władz, ale także z rządami państwa prawa i prawem do sprawiedliwego sądu. W jednym ze swoich wyroków Sąd Konstytucyjny wyraźnie zaznaczył, że zagwarantowanie niezawisłości sędziów leży w interesie każdego, w stosunku do kogo wymierzana jest sprawiedliwość. Niezależność sądu i niezawisłość sędziów nie powinna być postrzegana jako cel sam w sobie, a jedynie środek do zapewnienia i wzmocnienia demokracji i rządów prawa oraz obowiązkowy, wstępny warunek realizacji prawa do rzetelnego procesu sądowego²².

²¹ Prokurator generalny stoi na czele prokuratury. Jest mianowany przez parlament w głosowaniu jawnym, przy czym kandydatura musi być uprzednio pozytywnie zaopiniowana przez prezesa Sądu Najwyższego oraz Radę Sądownictwa. Wymagania przewidziane do zajmowania tego stanowiska precyzyjnie określa ustawa o prokuraturze. Zob. M. Abu Gholeh, K. Wygoda, *Rada Sądownictwa na Łotwie*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji” 2019, nr 119, s. 108.

²² Orzeczenie Sądu Konstytucyjnego z 18 stycznia 2010 r., 2009-11-01, Para 7.

IV. Sądy rejonowe i okręgowe w strukturze sądów powszechnych Republiki Łotewskiej

Dla właściwego zrozumienia konkretnych aspektów działania wymiaru sprawiedliwości zasadne wydaje się dokonanie najpierw krótkiej charakterystyki istniejącej struktury sądów.

1. Sąd rejonowy (miejski)

W ramach trójstopniowego systemu sądownictwa sądami pierwszej instancji w sprawach cywilnych, karnych i administracyjnych są sądy rejonowe (miejskie). Są one także właściwe do rozpoznawania spraw z zakresu ksiąg wieczystych. Co do zasady sądy pierwszej instancji orzekają w składzie jednoosobowym w sprawach karnych, cywilnych i administracyjnych. Szczególnie skomplikowane sprawy administracyjne, zależnie od uznania prezesa sądu, mogą być rozpoznawane kolegialnie – w składzie trzech sędziów.

W okręgu sądowym tworzy się co najmniej jeden sąd rejonowy. Z kolei sąd rejonowy może mieć jeden lub kilka wydziałów sądowych (sądów miejskich), które znajdują się na obszarze jego właściwości terytorialnej. W pierwszej instancji orzeka dziewięć sądów rejonowych (miejskich) rozpatrujących sprawy cywilne i karne oraz jeden rejonowy sąd administracyjny. W tym kontekście warto zauważyć, że z dniem 31 marca 2021 r. zaczął funkcjonować Sąd Gospodarczy z siedzibą w Rydze. Swoją jurysdykcją obejmuje całe terytorium Republiki Łotewskiej. Zgodnie z brzmieniem art. 29 ust. 1¹ ustawy o władzy sądowniczej powołano go do rozpatrywania spraw wskazanych w ustawie o postępowaniu cywilnym i ustawie o postępowaniu karnym w pierwszej instancji.

W sądach rejonowych obligatoryjnie powołuje się prezesa, a fakultatywnie również wiceprezesów. Zgodnie z art. 33¹ ust. 2 ustawy o władzy sądowniczej jednego lub więcej wiceprezesów można powołać w sądzie rejonowym (miejskim) liczącym więcej niż dziesięciu sędziów. W tej samej procedurze z grona sędziów danego sądu można wybrać przewodniczącego wydziału sądu rejonowego (miejskiego).

2. Sąd okręgowy

Sądy okręgowe są sądami odwoławczymi w sprawach cywilnych i karnych oraz w sprawach o przestępstwa administracyjne. Obecnie istnieje sześć sądów okręgowych:

- Sąd Okręgowy w Rydze;
- Sąd Okręgowy w Kurzeme;
- Sąd Okręgowy w Łatgalii;
- Sąd Okręgowy w Vidzeme;
- Sąd Okręgowy w Zemgale;
- Okręgowy Sąd Administracyjny.

W instancji odwoławczej sprawy cywilne, sprawy karne i sprawy administracyjne są rozpoznawane w składzie trzech sędziów.

Organami sądów okręgowych są prezes sądu, wiceprezesi oraz kolegium sądu. Na czele kolegium stoi przewodniczący będący jednocześnie wiceprezesem sądu. Działalność kolegium zatwierdza prezes sądu okręgowego. W razie gdy liczba sędziów w kolegium przekroczy 12, wówczas można powołać do życia dodatkowe kolegium lub kolegia. Zgodnie z trybem przewidzianym w art. 33 ust. 2 ustawy o władzy sędziowskiej z grona sędziów danego sądu okręgowego można powołać przewodniczącego wydziału sądu.

3. Stanowiska funkcyjne w sądzie rejonowym i sądzie okręgowym

Jak zostało już wspomniane, w sądzie rejonowym obligatoryjnie powołuje się prezesów, a w sądzie okręgowym – prezesów i wiceprezesów. Procedura ta przebiega analogicznie w obu przypadkach. Zarówno prezes sądu rejonowego, jak i prezes sądu okręgowego powoływani są przez Radę Sędziowską. Kadencja wynosi pięć lat, ale ta sama osoba nie może pełnić funkcji prezesa dłużej niż przez dwie kolejne kadencje. W gestii Rady Sędziowskiej znajduje się określenie trybu zgłaszania i powoływania kandydatów na stanowisko prezesa sądu, a także odwołanie go przed upływem kadencji.

Odwołanie z funkcji prezesa następuje z własnej inicjatywy Rady Sędziowskiej lub na wniosek ministra sprawiedliwości z powodu dopuszczenia się rażących uchybień podczas pełnienia obowiązków służbowych przez prezesa lub wówczas, gdy nie jest on w stanie zapewnić należytego zarządzania pracami administracyjnymi sądu.

Kompetencje prezesów sądu rejonowego i sądu okręgowego są rozległe, wiele z nich odnosi się wprost do organizacji pracy podległych mu sędziów. Wśród nich należy wspomnieć o tych, które odnoszą się do ustalania zakresu obowiązków służbowych pracowników sądu i swojego zastępcy, podziału spraw i innych obowiązków między sędziów, dbanie o prze-

strzeżenie norm etyki zawodowej oraz organizację pracy sądu²³. Dodatkowo prezesi sądów rejonowych i okręgowych zostali wyposażeni w prawo do zwracania się do sędziego orzekającego w podległym prezesowi sądzie o udzielenie wyjaśnień dotyczących organizacji pracy. Są także uprawnieni do wydawania sędziemu poleceń związanych z organizacją pracy dla wypełnienia przez niego powierzonych obowiązków służbowych. Zarówno prezes sądu rejonowego, jak i prezes sądu okręgowego, poza kierowaniem pracami sądów, równolegle wykonują obowiązki sędziowskie.

Prezes sądu rejonowego (miejskiego) może rekomendować Komisji Kwalifikacyjnej²⁴ dokonanie nadzwyczajnej oceny działalności zawodowej sędziego sądu rejonowego (miejskiego)²⁵. Analogicznie prezes sądu okręgowego może zaproponować przeprowadzenie nadzwyczajnej oceny pracy sędziego sądu rejonowego (miejskiego) lub sądu okręgowego. W każdym wspomnianym przypadku we wniosku wskazuje się stwierdzone przez prezesa okoliczności dotyczące czynności zawodowych sędziego, które wiążą się z istotnymi uchybieniami w organizacji pracy lub niedostateczną profesjonalną wiedzą sędziego, stanowiącą przeszkodę dla należytego przebiegu postępowania sądowego.

W razie czasowej nieobecności prezesa sądu rejonowego (miejskiego) zastępuje go wiceprezes. W razie gdy nie wyznaczono zastępcy lub jest on czasowo nieobecny, wówczas obowiązki prezesa przejmuje jeden z sędziów sądu. *Per analogiam* podczas nieobecności prezesa sądu okręgowego zastępuje go jeden z jego zastępców, a w razie nieobecności tego ostatniego – na polecenie prezesa sądu okręgowego czyni to wskazany sędzia właściwego sądu okręgowego.

²³ Szczegółowo kompetencje prezesa reguluje art. 33 ust. 3 ustawy o władzy sędziowskiej.

²⁴ Komisja Kwalifikacyjna jest instytucją samorządu sędziowskiego, która dokonuje oceny aktywności zawodowej sędziów, w tym m.in. co pięć lat przeprowadza ocenę pracy wszystkich sędziów oraz nadzwyczajną ocenę pracy sędziego przy podejmowaniu decyzji o przeniesieniu lub zastąpieniu sędziego, a także na podstawie decyzji Komisji Dyscyplinarnej lub na wniosek prezesa sądu. W jej skład wchodzi dziewięciu sędziów wybieranych na czteroletnią kadencję, w tym trzech sędziów Sądu Najwyższego, trzech sędziów sądów okręgowych, dwóch sędziów sądów rejonowych (miejskich) oraz jeden sędzia reprezentujący Wydział Ksiąg Wieczystych. Członkostwa w Komisji Kwalifikacyjnej nie można łączyć z pełnieniem obowiązków w Radzie Sądownictwa, Komisji Dyscyplinarnej, Sądzie Dyscyplinarnym lub Komisji Etyki Sądowej. Spośród członków wybiera się przewodniczącego i zastępcę. Od decyzji Komisji Kwalifikacyjnej sędziemu przysługuje odwołanie do Sądu Dyscyplinarnego; zob. art. 93 ustawy o władzy sędziowskiej.

²⁵ Powinności i przysługujące prezesom obu instancji możliwe formy działania zostały ujęte w art. 33 ust. 3, 4 i 5 ustawy o władzy sędziowskiej.

V. Sąd Najwyższy

1. Funkcje Sądu Najwyższego

Sąd Najwyższy Republiki Łotewskiej ma długą tradycję. Został utworzony w okresie międzywojennym jako najwyższa instancja sądowa i kasacyjna. Jego działalność została zawieszona w okresie okupacji sowieckiej i ponownie przywrócona dopiero w odrodzonym państwie łotewskim. W tym okresie pierwotnie historyczna nazwa Senat została powiązana z instancją kasacyjną, ale od 2018 r. jest już ona w pełni tożsama z Sądem Najwyższym, tym samym uprawnione jest określanie sędziów Sądu Najwyższego – senatorami.

Pomiędzy sądami rejonowymi i okręgowymi a Sądem Najwyższym istnieją powiązania jedynie o charakterze procesowym. Trzeba podkreślić pełną niezależność sędziów niższej instancji względem Sądu Najwyższego. Prezes i senatorowie Sądu Najwyższego nie mogą kontrolować ani instruować sędziów sądów niższej instancji w zakresie rozpoznawania poszczególnych spraw ani w sprawach organizacyjnych.

Do podstawowych funkcji Sądu Najwyższego zalicza się rozpoznawanie skarg kasacyjnych i spraw dyscyplinarnych, a także kształtowanie jednolitego orzecznictwa i dorobku prawnego. Dodatkowo Sąd Najwyższy zapewnia funkcjonowanie Rady Sądownictwa oraz zatwierdza przeprowadzenie specjalnych czynności dochodzeniowych i wniosków o ujawnienie informacji poufnych będących w dyspozycji instytucji finansowych.

2. Struktura Sądu Najwyższego

2.1. Prezes

Pracami Sądu Najwyższego kieruje prezes Sądu Najwyższego, który jest wyznaczany przez Zgromadzenie Ogólne Sądu Najwyższego spośród urzędujących senatorów, a po zatwierdzeniu przez Radę Sądownictwa jest mianowany przez parlament na okres pięciu lat. Ta sama osoba może sprawować funkcję prezesa Sądu Najwyższego przez nie więcej niż dwie

kolejne kadencje. Prezesa Sądu Najwyższego zwalnia z urzędu parlament na wniosek Rady Sądownictwa.

W pierwszej kolejności do obowiązków prezesa należy kierowanie pracami i orzekanie w Sądzie Najwyższym, a w dalszej – także realizacja zadań o charakterze organizacyjnym i kadrowym, a także tych odnoszących się do całego systemu sądownictwa na Łotwie.

Prezes Sądu Najwyższego przedstawia Radzie Sądownictwa propozycje ogólnej liczby sędziów w izbach Sądu Najwyższego, wskazuje parlamentowi kandydatów do zatwierdzenia na stanowiska sędziów Senatu oraz przydziela ich do orzekania w konkretnym wydziale. Na wniosek zgromadzenia ogólnego senatorów danej Izby przenosi senatora z jednej izby do drugiej, a także przedkłada wniosek Radzie Sądownictwa dotyczący delegowania sędziego sądu okręgowego do Sądu Najwyższego w przypadku wakatu na stanowisku senatora lub czasowej nieobecności sędziego Sądu Najwyższego.

Prezes Sądu Najwyższego rekomenduje Sejmowi zwolnienie senatora Sądu Najwyższego z pełnionego urzędu na jego własny wniosek lub z powodu wyboru lub powołania na inne stanowisko, a także w innych przypadkach określonych w ustawie.

Do kompetencji o charakterze organizacyjnym zalicza się przewodniczenie Zgromadzeniu Ogólnemu Sądu Najwyższego, zwoływanie i uczestniczenie w posiedzeniach przewodniczących Izb, na których rozstrzyga się o właściwości danej sprawy. Jest też uprawniony do zwoływania zgromadzenia ogólnego senatorów poszczególnych Izb w celu omówienia aktualnych zagadnień prawnych.

Prezes Sądu Najwyższego jest także postacią kluczową z punktu widzenia funkcjonowania innych organów wymiaru sprawiedliwości. W tym kontekście należy odnotować, że przewodniczy on Radzie Sądownictwa, może złożyć wniosek do Komisji Etyki Sądowej o wydanie opinii w sprawie interpretacji i naruszeń norm etycznych, a także może uczestniczyć w charakterze doradcy w posiedzeniach Komisji Kwalifikacyjnej i wystąpić do niej z wnioskiem o przeprowadzenie nadzwyczajnej oceny działalności zawodowej sędziów wszystkich instancji. Jest on także uprawniony do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego we wszystkich przypadkach przewidzianych prawem w stosunku do sędziów wszystkich sądów. Prezes Sądu Najwyższego przyjmuje ślubowanie adwokatów, komorników i notariuszy po objęciu przez nich urzędu.

2.2. Przewodniczący Izby Sądu Najwyższego

Sąd Najwyższy składa się z Izby Administracyjnej, Izby Cywilnej i Izby Karnej. Na ich czele stoją przewodniczący wybierani przez Zgromadzenie Ogólne Sądu Najwyższego na pięcioletnią kadencję. W ustawie nie przewidziano ograniczeń odnośnie do liczby kadencji, jakie mogą pełnić przewodniczący Izby. Przewodniczący poszczególnych Izb uczestniczą w orzekaniu

w sprawach zawisłych przed Sądem Najwyższym. W czasie czasowej nieobecności prezesa Sądu Najwyższego zastępuje go wskazany przez niego przewodniczący Izby.

2.3. Zgromadzenie Ogólne Sędziów Sądu Najwyższego

Zgromadzenie Ogólne jest instytucją zaliczającą się do samorządu sędziowskiego i stanowiącą zgromadzenie wszystkich senatorów Sądu Najwyższego. Mogą w nim dodatkowo uczestniczyć sędziowie emerytowani Sądu Najwyższego²⁶ oraz sędziowie sądów okręgowych zastępujący senatorów Sądu Najwyższego. Do udziału w nim jest uprawniony także prokurator generalny.

Kompetencje tego organu mają przede wszystkim charakter kreacyjny. Należą do nich:

- przedstawianie kandydata na prezesa Sądu Najwyższego do akceptacji parlamentu;
- wydawanie opinii w sprawie podstaw do usunięcia z urzędu prezesa Sądu Najwyższego lub prokuratora generalnego;
- wybieranie przewodniczących Izby;
- wybieranie spośród sędziów jednego członka do Centralnej Komisji Wyborczej;
- nominowanie spośród sędziów dwóch kandydatów na stanowiska sędziów Sądu Konstytucyjnego;
- wybieranie jednego członka Rady Sądownictwa spośród senatorów Sądu Najwyższego;
- wybieranie członków Sądu Dyscyplinarnego i mianowanie przewodniczącego Sądu Dyscyplinarnego.

Zgromadzenie Ogólne analizuje i przedstawia ocenę wyników z poprzedniego roku pracy, sprawozdania z działalności finansowej i administracyjnej. Omawia zadania zaplanowane na przyszłość, problemy związane z interpretacją przepisów prawnych, a także bieżące zagadnienia dotyczące Sądu Najwyższego lub wymiaru sprawiedliwości.

²⁶ Należy dodać, że zgodnie z art. 66 ustawy o władzy sądowniczej Rada Sądownictwa może przyznać taki tytuł sędziemu, który pracował rzetelnie i przeszedł w stan spoczynku. Do 2021 r. tytuł ten nadano 16 sędziom; zob. <https://www.at.gov.lv/en/tieslietu-padome/goda-tiesnesi> (dostęp: 10 czerwca 2022 r.).

VI. Status sędziów sądów rejonowych (miejskich), okręgowych i Sądu Najwyższego

1. Warunki stawiane kandydatom na stanowiska sędziów sądu rejonowego i sądu okręgowego

Ogólna liczba sędziów w sądach rejonowych i okręgowych jest ustalana przez Sejm na wniosek Rady Sądownictwa, a w poszczególnych sądach – przez Radę Sądownictwa na wniosek ministra sprawiedliwości²⁷.

Kandydaci do pełnienia urzędu sędziego muszą spełnić szereg kryteriów. Zostały one szczegółowo wyliczone w art. 51 ustawy o władzy sądowniczej. Zalicza się do nich posiadanie łotewskiego obywatelstwa, legitymowanie się najwyższym poziomem znajomości języka urzędowego²⁸, ukończenie wyższych studiów zawodowych lub akademickich (z wyjątkiem studiów zawodowych pierwszego stopnia) i uzyskanie kwalifikacji do wykonywania zawodu prawnika, a także posiadanie tytułu magistra lub stopnia doktora. Kandydat powinien cieszyć się nieskazitelną opinią oraz spełniać kryterium wieku, tj. ukończone 30 lat²⁹.

²⁷ W ustawie o władzy sądowniczej (art. 108) precyzyjnie wyliczono kompetencje ministra sprawiedliwości względem władzy sądowniczej. Minister ten zleca administracji sądowej przeprowadzenie kontroli sądów rejonowych (miejskich), sądów okręgowych, w razie potrzeby z udziałem sędziów Sądu Najwyższego i sędziów sądów okręgowych, po uzgodnieniu z prezesem właściwego sądu. Nadzoruje również wypełnianie obowiązków przez prezesów sądów okręgowych i sądów rejonowych (miejskich) oraz ich zastępców, a także przewodniczących wydziałów sądów okręgowych i sądów rejonowych, w tym również może żądać wyjaśnień w sprawach, które dotyczą zarządzania pracą sądu lub wydziału.

²⁸ Paradoksalnie tak podstawowe wymagania względem kandydata, jak te dotyczące języka i obywatelstwa, mogą okazać się dla części mieszkańców kraju kryterium trudnym do spełnienia. W wieloetnicznym i *de facto* dwujęzycznym społeczeństwie łotewskim nadal jest grupa, dla której jedyną drogą do posiadania obywatelstwa jest procedura naturalizacji. Trzeba pamiętać, że nowe restrykcyjne regulacje prawne wprowadzone na Łotwie po odzyskaniu przez nią niepodległości pozbawiły prawa do obywatelstwa ponad 700 tys. mieszkańców Łotwy, co stanowi 30% ogółu ludności państwa. Liczba ta na przestrzeni lat sukcesywnie zmniejszała się, ale nadal podział na ludność rosyjskojęzyczną i łotewskojęzyczną jest widoczny. Łotewski jako pierwszy język deklaruje 56,3% osób, a rosyjski – 33,8%. W tej ostatniej grupie tylko 30% posługuje się językiem łotewskim w sposób komunikatywny, podczas gdy 6% nie zna go nawet na poziomie podstawowym. Zob. E. Kuzborska-Pacha, *Ochrona prawna mniejszości narodowych w państwach bałtyckich*, Warszawa 2019, s. 293–294; A. Szabaciuk, *Polityka etniczna Republiki Łotewskiej*, „Politeja” 2016, nr 2 (41), s. 338 i n.

²⁹ Równocześnie w ustawie zastrzega się, że niedopuszczalne jest stosowanie przy powołaniu sędziego dyskryminacji ze względu na pochodzenie, status społeczny i majątkowy, rasę lub narodowość, płeć, stosunek do religii, rodzaj i charakter wykonywanego zawodu, poglądy polityczne lub inne. Warto odnotować, że wymóg, aby sędzia był obywatelem Łotwy, nie narusza zakazu dyskryminacji, co zostało szczególnie przez ustawodawcę wyeksponowane w art. 51 ust. 2 *in fine* ustawy o władzy sądowniczej.

Równocześnie trzeba zaznaczyć, że w ustawie o władzy sędziowskiej bardzo precyzyjnie wskazano przesłanki uniemożliwiające powołanie na stanowisko sędziego. Wykluczone z grona potencjalnych kandydatów na sędziów są osoby:

- które zostały uprzednio skazane za popełnienie przestępstwa (niezależnie od tego, czy skazanie uległo zatarciu lub uchyleniu);
- które uprzednio popełniły przestępstwo, ale zostały zwolnione z odbycia kary w związku z upływem terminu przedawnienia, amnestią lub ułaskawieniem;
- wobec których postępowanie karne zostało umorzone z przyczyn niemających charakteru uniewinniającego;
- wobec których wszczęto postępowanie karne;
- wobec których wszczęto postępowanie upadłościowe, a od dnia jego zakończenia upłynęło mniej niż pięć lat;
- które uzyskały status dłużnika zgodnie z ustawą o funduszu alimentacyjnym;
- które są lub były zatrudnione na stanowiskach etatowych lub nieetatowych w Komitecie Bezpieczeństwa Państwowego Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR) lub Łotewskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej, Ministerstwie Obrony ZSRR lub państwowej służbie bezpieczeństwa, wojskowej służbie wywiadowczej lub służbie kontrwywiadowczej obcego państwa, lub jako agenci, rezydenci lub przechowawcy skrytek wyżej wymienionych instytucji;
- które są lub były uczestnikami (członkami) organizacji, które są zakazane przez prawo Republiki Łotewskiej, postanowienia Rady Najwyższej lub wyroki sądowe, po uprzednim zakazie działalności takich organizacji;
- które zostały usunięte z urzędu sędziego, komornika, aplikanta komorniczego, notariusza, aplikanta notariackiego, adwokata lub aplikanta adwokackiego lub zwolnieni dyscyplinarnie ze stanowiska prokuratora i nie upłynęło pięć lat od wejścia w życie przedmiotowej decyzji.

Gwoli ścisłości należy wskazać, że spełnienie wymagań przewidzianych w art. 51 ustawy o władzy sędziowskiej, choć konieczne, to stanowi jedynie warunek wstępny. Im wyższa hierarchicznie instancja sądu, tym ostrzejsze wymagania w stosunku do kandydata na stanowisko sędziego. Zazwyczaj odnoszą się one do posiadanego doświadczenia, które często uważa się za tożsame ze stażem pracy w zawodzie sędziego lub w innej profesji prawniczej.

O stanowisko sędziego sądu rejonowego (miejskiego) może ubiegać się kandydat spełniający ogólne wymagania³⁰, który został umieszczony na liście kandydatów do objęcia stanowiska sędziego, a także pracował w zawodzie prawniczym przez co najmniej pięć lat po

³⁰ Przez ogólne wymagania należy rozumieć kryteria wymienione w art. 51 ustawy o władzy sędziowskiej.

uzyskaniu uprawnień zawodowych prawnika lub pracował na stanowisku asystenta prezesa, lub asystenta sędziego przez ten sam czas, tj. przez co najmniej pięć lat.

Z kolei kandydatem na sędziego sądu okręgowego może być sędzia dotychczas orzekający w sądzie rejonowym (miejskim), którego łączny staż pracy na stanowisku sędziego wynosi co najmniej sześć lat i który uzyskał pozytywną opinię Komisji Kwalifikacyjnej w ramach dokonanej przez nią nadzwyczajnej oceny pracy sędziego. W wyjątkowych sytuacjach o to stanowisko może się również ubiegać sędzia sądu rejonowego (miejskiego), który spełnia następujące warunki – został powołany do pełnienia urzędu na czas nieoznaczony, ma tytuł magistra lub stopień doktora oraz uzyskał pozytywną opinię Komisji Kwalifikacyjnej w nadzwyczajnej ocenie pracy sędziego.

O urząd sędziego sądu okręgowego mogą starać się także osoby spełniające łącznie warunki umieszczenia na liście kandydatów do objęcia tego stanowiska oraz mające co najmniej 10-letni staż pracy w zawodach prawniczych (adwokata, prokuratora lub do 30 czerwca 1994 r. zastępcy prokuratora, asystenta prokuratora lub śledczego w prokuraturze) lub zatrudnione w szkolnictwie wyższym jako pracownicy naukowcy reprezentujący dziedzinę nauk prawnych³¹. Podobnie o pracę w sądzie okręgowym mogą starać się sędziowie, którzy orzekali w Sądzie Konstytucyjnym, sądzie międzynarodowym lub ponadnarodowym³².

Kandydaci na urząd sędziego wybierani są w drodze otwartego konkursu. Rada Sądownictwa zatwierdza jego tryb na wniosek ministra sprawiedliwości i prezesa Sądu Najwyższego³³. Każdy, kto nie został umieszczony na liście kandydatów na urząd sędziego sądu rejonowego lub sądu okręgowego, może ponownie starać się o to stanowisko nie wcześniej niż po upływie roku od dnia otrzymania decyzji odmownej o dopuszczeniu do kolejnej tury wyboru lub odmowy umieszczenia na liście kandydatów na urząd sędziego.

Kandydata na urząd sędziego sądu rejonowego lub sądu okręgowego, który został wyłoniony w trybie określonym w art. 54 ust. 1 ustawy o władzy sędziowskiej, uzyskał najwyższą liczbę punktów spośród osób umieszczonych na liście kandydatów i wyraził zgodę na objęcie wolnego urzędu sędziego, wskazuje do mianowania lub zatwierdzenia minister sprawiedliwości³⁴. Organem właściwym do zatwierdzania nominacji sędziowskich jest parlament³⁵.

Należy zaznaczyć, że jedynie w przypadku sędziów sądu okręgowego parlament od razu mianuje ich na czas nieoznaczony. Natomiast procedura mianowania sędziów rejonowych może okazać się bardziej zawiła, ponieważ ma kilka etapów.

³¹ Art. 53 ust. 2 ustawy o władzy sędziowskiej.

³² Zob. art. 53 ust. 3 ustawy o władzy sędziowskiej.

³³ M. Abu Gholeh, K. Wygoda, *Rada...*, s. 107.

³⁴ Art. 57 ustawy o władzy sędziowskiej.

³⁵ Szerzej o relacjach władzy ustawodawczej i sędziowskiej: P. Osóbka, *Saeima...*, s. 63.

Sędziego tej instancji powołuje się najpierw na trzy lata³⁶, po upływie których parlament, na wniosek ministra sprawiedliwości i na podstawie opinii Komisji Kwalifikacyjnej przedstawionej w ramach oceny działalności zawodowej sędziego, albo powołuje go na czas nieoznaczony, albo na okres nieprzekraczający dwóch lat. Powtórzenie kadencji pozwala na ponowną ocenę pracy sędziego. Jeśli jest ona pozytywna, to parlament na wniosek Ministra Sprawiedliwości powołuje sędziego na czas nieoznaczony, ale w razie negatywnej oceny – kandydatura sędziego nie zostaje przedstawiona Sejmowi³⁷, a zatem wraz z upływem kadencji, na którą został powołany, wygasają udzielone pełnomocnictwa.

Na podstawie decyzji Sejmu o nominacji sędziowskiej (sądu rejonowego lub sądu okręgowego) Rada Sądownictwa wyznacza konkretny sąd lub wydział sądu, w którym sędzia ma pełnić swoje obowiązki.

2. Wymagania na stanowisko sędziego Sądu Najwyższego i procedura powołania

Ogólna liczba sędziów Sądu Najwyższego jest ustalana przez parlament na wniosek Rady Sądownictwa, natomiast liczba sędziów w poszczególnych Izbach jest określana przez samą Radę Sądownictwa na wniosek prezesa Sądu Najwyższego. W 2021 r. w Sądzie Najwyższym zasiadało 38 sędziów.

Kandydatem na senatora Sądu Najwyższego może być obywatel łotewski, który ukończył co najmniej 40 lat, ale nie więcej niż 70. Sędzią Sądu Najwyższego może zostać sędzia z co najmniej 10-letnim doświadczeniem w pracy w sądzie rejonowym (miejskim) lub sądzie okręgowym. Kandydat powinien mieć tytuł magistra lub stopień doktora. O urząd sędziego Sądu Najwyższego może też ubiegać się osoba posiadająca co najmniej 15-letnie doświadczenie pracy na stanowisku wykładowcy akademickiego w zakresie nauk prawnych, a także adwokaci lub prokuratorzy. Kandydatem mogą być byli sędziowie Sądu Konstytucyjnego, sądu międzynarodowego lub ponadnarodowego³⁸. We wszystkich wspomnianych przypadkach wymagane jest dodatkowo uzyskanie pozytywnej opinii Zgromadzenia Ogólnego Sędziów Izby Sądu Najwyższego.

Senatorów Sądu Najwyższego wyłania się w drodze otwartego konkursu. Szczegóły dotyczące procedury selekcji, stażu i przystąpienia do egzaminu kwalifikacyjnego na stanowisko sędziego Sądu Najwyższego są określone przez Radę Sądownictwa i publikowane

³⁶ Rada Sądownictwa wskazuje sąd, w którym sędziowie będą wykonywać swoje obowiązki. Zob. M. Abu Gholeh, K. Wygoda, *Rada...*, s. 107; K. Szwed, *Łotwa*, [w:] A. Pogłódek (red.), *Rady Sądownictwa w państwach Unii Europejskiej. Przegląd rozwiązań*, Warszawa 2019, s. 252.

³⁷ W opisanej sytuacji podmiotem wskazującym sędziego do zatwierdzenia parlamentowi również jest minister sprawiedliwości na podstawie opinii Komisji Kwalifikacyjnej, przedstawionej w ramach oceny pracy sędziego.

³⁸ P. Osóbka, *System...*, s. 123.

w dzienniku urzędowym „Latvijas Vēstnesis”. Należy podkreślić, że procedura selekcji, o której mowa powyżej, jest przeprowadzana, o ile byli sędziowie Sądu Konstytucyjnego, sądu międzynarodowego lub ponadnarodowego nie wyrazili woli ubiegania się o stanowisko sędziego Sądu Najwyższego lub pomimo deklarowanej woli nie uzyskali pozytywnej opinii Zgromadzenia Ogólnego Sędziów Izby Sądu Najwyższego. Warto odnotować, że w razie niezdania egzaminu kwalifikacyjnego ponownie można starać się o urząd sędziego Sądu Najwyższego nie wcześniej niż po upływie roku od dnia otrzymania decyzji odmownej.

Ostatecznie kandydata na stanowisko sędziego Sądu Najwyższego przedstawia parlamentowi prezes Sądu Najwyższego na podstawie pozytywnej opinii właściwej Izby. Sędzia Sądu Najwyższego powoływany jest przez Sejm na czas nieoznaczony.

W tym kontekście warto wspomnieć o kontrowersjach, jakie pojawiły się ostatnio w związku z nominacją byłego Prezesa Sądu Konstytucyjnego na sędziego Sądu Najwyższego. Zachowano tu przewidziane prawem procedury. Zgodnie z nimi Komisja Kwalifikacyjna oceniła kandydaturę i wydała pozytywną opinię, a Prezes Sądu Najwyższego zaproponował kandydata parlamentowi, który następnie przystąpił do głosowania. Przeprowadzono je 17 lutego 2022 r., ale kandydat nie uzyskał wymaganej większości głosów w parlamencie. Jeszcze przed głosowaniem kilku deputowanych wydało oświadczenie wyrażające dezaprobatę dla poglądów politycznych kandydata, które ich zdaniem dawał wyraz w orzeczeniach Sądu Konstytucyjnego. Spotkało się to z ostrą krytyką, w tym zwłaszcza środowiska prawniczego, a także zarzutami o upolitycznienie procesu nominacji, co de facto podważało niezależność władzy sądowniczej. Sytuacja ta obnażyła słabość procedury nominacyjnej – jej podatność na kierowanie się bardziej przesłankami politycznymi niż merytorycznymi³⁹.

Na koniec należy zaznaczyć, że o ile odwołanie od decyzji Komisji Kwalifikacyjnej⁴⁰ lub Rady Sądownictwa⁴¹ przysługuje co do zasady do Sądu Dyscyplinarnego, o tyle nie istnieje formalna możliwość zaskarżenia do sądu decyzji parlamentu o odrzuceniu kandydatury sędziego.

³⁹ Decyzja Sądu Najwyższego Nr 2 z 18 lutego 2022 r., „O relacjach między władzą ustawodawczą i sądownictwem a niezawisłość sędziego”, („Par likumdevēja varas un tiesu varas attiecībām un tiesneša neatkarību”), https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/2_Par_Augstako_tiesu/Plenums/plenuma%20lemums2%2018022022.docx (dostęp: 19.12.2022 r.).

⁴⁰ Sąd Dyscyplinarny dokonuje kontroli zgodności z prawem negatywnych opinii wydanych przez Sądową Komisję Kwalifikacyjną w ramach oceny pracy zawodowej sędziów. Rozpatrując skargę na opinię Komisji Kwalifikacyjnej, może pozostawić ją bez zmian i oddalić skargę albo uchylić opinię i przekazać akta do ponownego rozpatrzenia – zob. art. 931 ust. 3 oraz art. 48¹ ust. 2 ustawy o władzy sądowniczej.

⁴¹ Weryfikacja prawidłowości zaskarżonych decyzji Rady Sądownictwa w sprawie nawiązania, zmiany lub wygaśnięcia stosunku prawnego należy do Sądu Dyscyplinarnego, który może podtrzymać decyzję i oddalić skargę; uchylić decyzję i przesłać ją do ponownego rozpatrzenia przez Radę Sądownictwa albo umorzyć sprawę w przypadku upływu terminu złożenia skargi lub jej wycofania. Od decyzji Sądu Dyscyplinarnego nie przysługuje już odwołanie.

3. Przenoszenie sędziów na wolne stanowiska, czasowe zastępstwo sędziego oraz ocena pracy sędziego

Utworzona w 2010 r. Rada Sądownictwa stoi na straży niezależności sądów i niezawisłości sędziów, a w związku z tym realizuje szereg zadań związanych z system sądownictwa⁴². W ramach jej podstawowych kompetencji znajduje się podejmowanie decyzji warunkujących przebieg ścieżki zawodowej sędziów. Rada m.in. uczestniczy w powołaniu kandydatów na stanowiska sędziowskie oraz wskazuje miejsce wykonywania obowiązków nowo powołanego sędziego. Do jej kompetencji należy także decyzja w sprawie przeniesienia sędziego do sądu tej samej, wyższej lub niższej instancji.

Na wstępie należy zastrzec, że przeniesienie sędziego do równorzędnego sądu bądź wydziału albo sądu okręgowego wymaga zasięgnięcia opinii Komisji Kwalifikacyjnej. Tylko w sytuacji gdy jest ona pozytywna, możliwe jest zgłoszenie sędziego jako kandydata do przeniesienia na inne stanowisko. W razie gdy o jedno wolne stanowisko ubiega się kilku kandydatów, którzy otrzymali pozytywną opinię, wówczas w gestii Komisji Kwalifikacyjnej znajduje się podjęcie stosownej decyzji i wskazanie najodpowiedniejszego kandydata.

Zgodnie z art. 73¹ ust. 1 ustawy o władzy sądowniczej przed wydaniem opinii związanej z przeniesieniem sędziego do sądu lub wydziału tego samego szczebla Komisja Kwalifikacyjna dokonuje nadzwyczajnej oceny pracy zawodowej sędziego w przypadkach, gdy:

- sędzia sądu rejonowego (miejskiego) zgłosił się na wolne stanowisko sędziego w Okręgowym Sądzie Administracyjnym lub Sądzie Gospodarczym;
- sędzia Okręgowego Sądu Administracyjnego zgłosił się do objęcia wolnego stanowiska sędziego sądu rejonowego (miejskiego) lub Sądu Gospodarczego;
- sędzia Sądu Gospodarczego zgłosił się na wolne stanowisko sędziego sądu rejonowego (miejskiego) lub Sądu Gospodarczego;
- sędzia sądu okręgowego zgłosił się na wolne stanowisko sędziego w Okręgowym Sądzie Administracyjnym;
- sędzia Okręgowego Sądu Administracyjnego zgłosił się na wolne stanowisko sędziego w innym sądzie okręgowym.

Analogicznie zanim Komisja Kwalifikacyjna wyda opinię poprzedzającą przeniesienie sędziego do pracy w sądzie okręgowym, jest zobligowana do przeprowadzenia nadzwyczajnej oceny pracy sędziego, jeżeli⁴³:

- sędzia sądu rejonowego (miejskiego) lub sędzia Sądu Gospodarczego zgłosił się na wolne stanowisko sędziego w Okręgowym Sądzie Administracyjnym;

⁴² Szerzej o Radzie Sądownictwa: K. Szwed, Łotwa, [w:] A. Pogłódek (red.), *Rady..., passim*; M. Abu Gholeh, K. Wygoda, *Rada..., passim*.

⁴³ Art. 73¹ ust. 2 ustawy o władzy sądowniczej.

- sędziego Okręgowego Sądu Administracyjnego lub sędziego Sądu Gospodarczego zgłosił się na wolne stanowisko sędziego sądu okręgowego.

Rada Sądownictwa jest również organem właściwym do podjęcia decyzji o przeniesieniu sędziego do pracy w sądzie niższej instancji, wówczas jednak warunkiem jest udzielenie pisemnej zgody przez zainteresowanego sędziego. Rada Sądownictwa na wniosek Prezesa Sądu Najwyższego i na podstawie pozytywnej opinii Zgromadzenia Ogólnego Senatorów danej Izby Sądu Najwyższego rozstrzyga o przeniesieniu sędziego na stanowisko sędziego Sądu Najwyższego.

W ustawie o władzy sądowniczej przewidziano również sytuację zastępstwa sędziego sądu powszechnego na okres nieprzekraczający dwóch lat w razie wakatu lub czasowej nieobecności sędziego. Po zapoznaniu się z opinią prezesa sądu i na wniosek ministra sprawiedliwości Rada Sądownictwa może powołać sędziego innego sądu rejonowego (miejskiego) lub sędziego sądu okręgowego do pełnienia obowiązków sędziego sądu rejonowego (miejskiego). Konieczne jest wyrażenie przez sędziego pisemnej zgody na przyjęcie takiego zastępstwa.

Z kolei w razie wakatu lub czasowej nieobecności sędziego sądu okręgowego Rada Sądownictwa może na wniosek ministra sprawiedliwości wyznaczyć sędziego innego sądu okręgowego, jeżeli wyrazi na to pisemną zgodę. Do zastępowania sędziego sądu okręgowego może być również wyznaczony sędzia sądu rejonowego, ale zanim minister sprawiedliwości złoży stosowny wniosek, uprzednio pozytywną opinię musi wydać Komisja Kwalifikacyjna.

W czasie wakatu lub czasowej nieobecności sędziego Sądu Najwyższego, na wniosek prezesa Sądu Najwyższego i po uzyskaniu pozytywnej opinii właściwej Izby, może być czasowo zastąpiony przez sędziego sądu okręgowego na okres nie dłuższy niż dwa lata. Decyzję o zastępstwie podejmuje Rada Sądownictwa.

Praca sędziego podlega regularnej ocenie Komisji Kwalifikacyjnej. Po mianowaniu sędziego na czas nieoznaczony przeprowadza się ją co pięć lat. Trzeba również przypomnieć o możliwej dodatkowej procedurze oceny sędziego przy powoływaniu go na stanowisko sędziego sądu rejonowego oraz o przypadkach, w których przewiduje się nadzwyczajną ocenę pracy sędziego, o których była już mowa w tym opracowaniu⁴⁴. Podstawowym celem ewaluacji jest wpieranie ciągłego rozwoju zawodowego sędziów w trakcie ich kariery, a tym samym poprawa jakości pracy sędziego i sądu⁴⁵.

Oceniając działalność zawodową sędziego, Komisja Kwalifikacyjna analizuje czynności zawodowe sędziego i ich wyniki, w tym zwłaszcza strukturę przygotowanych orzeczeń, przedstawioną w nich argumentację prawną, zastosowanie norm materialnych i proceduralnych, a także wykorzystanie pomocniczych źródeł prawa. Dodatkowo także przy ewaluacji

⁴⁴ Art. 94⁵ ust. 1 ustawy o władzy sądowniczej.

⁴⁵ Art. 94¹ ust. 1 ustawy o władzy sądowniczej.

uwzględnia się kierowanie przez sędziego postępowaniem sądowym, organizację pracy oraz przestrzeganie przepisów, w tym zarządzeń prezesa odnoszących się do niej. Przy ocenie bierze się pod uwagę dane statystyczne dotyczące pracy sędziego, podnoszenie kwalifikacji, a także działalność dydaktyczną, naukową i publiczną – rozumianą przede wszystkim jako zaangażowanie w prace samorządu sędziowskiego⁴⁶.

4. Przestanki utraty statusu sędziego i odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów

Sędziowie są powoływani na czas nieoznaczony. Uprawnienia sędziego do czynnego orzekania wygasają wraz z upływem okresu, na który sędzia został powołany, a także z osiągnięciem maksymalnego wieku do pełnienia urzędu, tj. 70 lat⁴⁷ lub wraz ze śmiercią sędziego. W ustawie o władzy sądowniczej nie wspomina się o możliwym warunkowym wydłużeniu okresu sprawowania urzędu powyżej wskazanego wieku.

Zwolnienie (odwołanie) sędziego z urzędu jest dopuszczalne w enumeratywnie wyliczonych przypadkach⁴⁸:

- na własną prośbę;
- w związku z wyborem lub powołaniem na inny urząd;
- ze względu na stan zdrowia, jeżeli nie pozwala mu to na dalsze wykonywanie obowiązków sędziego;
- jeżeli w ocenie swojej pracy zawodowej sędzia wielokrotnie uzyskał opinię negatywną.

W ustawie precyzyjnie wskazano organy uprawnione do zwolnienia sędziego z pełnionej funkcji. W przypadku zwolnienia sędziego na jego własną prośbę lub ze względu na wybór bądź powołanie na inny urząd sędziego sądu rejonowego (miejskiego) lub sądu okręgowego organem właściwym jest Sejm działający na wniosek ministra sprawiedliwości.

Z kolei sędzia Sądu Najwyższego zostaje zwolniony z urzędu przez parlament, a Prezes Sądu Najwyższego – przez parlament na wniosek Rady Sądownictwa⁴⁹.

Jeśli przesłanką do zwolnienia z urzędu sędziego każdej instancji, tj. sądu rejonowego (miejskiego), sądu okręgowego i Sądu Najwyższego, jest stan zdrowia, który nie pozwala na dalsze wykonywanie zawodu sędziego albo powtarzająca się wielokrotnie negatywna opinia

⁴⁶ Na podstawie analizy działalności zawodowej sędziego Komisja Kwalifikacyjna przedstawia ocenę umiejętności zawodowych sędziego w zakresie pozyskiwania i analizowania informacji w celu formułowania uzasadnionych wniosków; podejmowania decyzji poprzez ocenę informacji i stosowanie zróżnicowanych metod w rozwiązywaniu problemu; wyjaśnianie swojego zdania i argumentowanie jego poprawności; analizowanie swoich działań i wysłuchiwanie krytyki; zdolność do kompromisu w sytuacjach problemowych; a także umiejętność zachowania równowagi emocjonalnej w sytuacjach stresowych.

⁴⁷ P. Osóbka, *System...*, s. 123.

⁴⁸ Zob. art. 82 ustawy o władzy sądowniczej.

⁴⁹ Art. 81 ust. 1 ustawy o władzy sądowniczej.

w ocenie pracy zawodowej sędziego, wówczas właściwym organem jest parlament działający na wniosek Rady Sądownictwa.

Od procedury zwolnienia sędziego należy odróżnić usunięcie sędziego z zajmowanego stanowiska, które ma miejsce w dwóch przypadkach: prawomocnego skazania lub na podstawie orzeczenia Komisji Dyscyplinarnej⁵⁰.

Parlament dokonuje odwołania sędziego na wniosek⁵¹:

- ministra sprawiedliwości w sytuacji uprawomocnienia się wyroku skazującego;
- Komisji Dyscyplinarnej w przypadku zakończonego postępowania dyscyplinarnego. Należy odnotować, że przy odwołaniu prezesa Sądu Najwyższego Komisja Dyscyplinarna składa wniosek w oparciu o opinię Zgromadzenia Ogólnego Sądu Najwyższego.

Warto zaznaczyć, że w razie wszczęcia przeciwko sędziemu sprawy dyscyplinarnej o przewinienie niedające się pogodzić ze statusem sędziego Komisja Dyscyplinarna, z własnej inicjatywy lub na wniosek podmiotu inicjującego sprawę dyscyplinarną⁵², zawiesza sędziego w pełnieniu obowiązków do dnia wejścia w życie prawomocnego orzeczenia.

Dla jasności prowadzonego wywodu wydaje się konieczne odnotowanie, że postępowanie dyscyplinarne jest dwuinstancyjne. W pierwszej instancji właściwa w zakresie orzekania o odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów jest wspomniana wcześniej Komisja Dyscyplinarna. Instancją odwoławczą jest sześciuosobowy Sąd Dyscyplinarny⁵³.

Za delikt dyscyplinarny uważa się naruszenia prawa w postępowaniu sądowym, niewykonanie obowiązków służbowych, dopuszczenie się rażącego zaniedbania przy rozstrzyganiu sprawy lub naruszenie przepisów administracyjnych, a także zachowanie godzące w godność sędziego, poważne naruszenia przepisów Kodeksu Etyki Sędziowskiej oraz sprzeniewierzenie się ograniczeniom i zakazom wynikającym z ustawy o zapobieganiu konfliktom interesów w działalności urzędników państwowych, w tym odmowa zrzeczenia się członkostwa w partiach i organizacjach politycznych⁵⁴.

Za popełnienie deliktu dyscyplinarnego grożą kary ostrzeżenia, upomnienia albo obniżenia wynagrodzenia maksymalnie do 20% na okres nie dłuższy niż rok. Komisja Dyscyplinarna może wymierzyć jedną z wymienionych kar. Od orzeczenia Komisji Dyscyplinarnej w sprawie ukarania karą dyscyplinarną i usunięcia z zajmowanego stanowiska przysługuje sędziemu odwołanie do Sądu Dyscyplinarnego w terminie siedmiu dni od dnia jej otrzymania. Roz-

⁵⁰ Szerzej: K. Szwed, Łotwa, [w:] A. Pogódek (red.), *Organy prowadzące postępowania dyscyplinarne wobec sędziów w państwach członkowskich Unii Europejskiej. Przegląd rozwiązań*, Warszawa 2019, s. 211 i n.

⁵¹ Art. 81 ust. 2 ustawy o władzy sądowniczej.

⁵² Szczegółowo o podmiotach uprawnionych do inicjowania postępowania dyscyplinarnego: K. Szwed, Łotwa, [w:] A. Pogódek (red.), *Organy...*, s. 212–213.

⁵³ Sąd Dyscyplinarny składa się z sześciu sędziów Sądu Najwyższego – po dwóch z każdej z Izb, wybieranych przez Zgromadzenie Ogólne Sądu Najwyższego na pięcioletnią kadencję.

⁵⁴ Por. art. 1 ust. 1 i 2 ustawy o odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów.

patrując odwołanie od decyzji Komisji Dyscyplinarnej, Sąd Dyscyplinarny może pozostawić decyzję bez zmian i oddalić skargę, uchylić orzeczenie i umorzyć sprawę dyscyplinarną albo zmienić orzeczenie, nie pogarszając sytuacji skarżącego. Orzeczenie Sądu Dyscyplinarnego wchodzi w życie z chwilą ogłoszenia i nie przysługuje od niego odwołanie.

5. Oświadczenia majątkowe i konflikt interesów

Jednym z obowiązków sędziego jest unikanie, także poza sądem, wszystkiego, co mogłoby godzić w autorytet sądu w wymierzaniu sprawiedliwości lub w godność sędziego albo wywołać wątpliwości co do bezstronności i uczciwości sędziego⁵⁵.

W Kodeksie Etyki Sędziowskiej wyraźnie stwierdza się, że sędzia nie może dopuścić, aby relacje rodzinne, społeczne, polityczne lub inne wpływały na podejmowane przez niego czynności w trakcie sprawowania wymiaru sprawiedliwości. Ponadto, przy rozstrzyganiu spraw sędzia nie może działać pod wpływem partykularnych interesów jednostek, publicznych protestów lub strachu przed krytyką⁵⁶.

W ustawie o władzy sądowniczej przewidziano także instytucję wyłączenia sędziego oraz zakaz udziału sędziego w ponownym rozpoznaniu tej samej sprawy. Wyłączenie sędziego z jednej strony służy zapewnieniu realizacji prawa do bezstronnego sądu, a z drugiej uwalnia sędziów od rozstrzygania spraw, w których ich osobiste zaangażowanie mogłoby utrudniać im zachowanie bezstronności. Dlatego też sędzia jest zobowiązany do wyłączenia się z orzekania w sprawie, gdy jest osobiście, bezpośrednio lub pośrednio zainteresowany jej rozstrzygnięciem lub jeżeli zachodzą inne okoliczności budzące wątpliwości co do jego bezstronności, a także w przypadkach przewidzianych w ustawie o przeciwdziałaniu konfliktowi interesów w działalności funkcjonariuszy publicznych. Oprócz samego sędziego wniosek o wyłączenie mogą złożyć również strony postępowania.

Politykę państwa w zakresie zapobiegania konfliktom interesów w działalności funkcjonariuszy publicznych, wraz ze wskazaniem ograniczeń i zakazów ich dotyczących oraz obowiązkiem składania oświadczeń majątkowych i sposobem ich weryfikacji, szczegółowo reguluje ustawa o przeciwdziałaniu konfliktowi interesów w działalności funkcjonariuszy publicznych z 25 kwietnia 2002 r. W art. 4 przywołanej ustawy enumeratywnie wyliczono podmioty, które uznaje się za funkcjonariuszy publicznych, a wśród nich obok prezydenta, członków parlamentu, prokuratorów i innych, wymieniono również sędziów.

⁵⁵ Zob. art. 89 ust. 4 ustawy o władzy sądowniczej.

⁵⁶ Kodeks Etyki Sędziowskiej przyjęty przez Konferencję Sędziów 2 lutego 2021 r., https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/9_Tieslietu_padome/Dokumenti/CODE%20OF%20JUDICIAL%20ETHICS_EN.pdf (dostęp: 17 grudnia 2022 r.).

Zgodnie z art. 23 ustawy funkcjonariusz publiczny ma obowiązek składania przy zachowaniu przewidzianego ustawowo terminu i w ustalonym trybie:

- oświadczenia przy objęciu urzędu;
- oświadczenia za rok bieżący;
- oświadczenia składanego po zakończeniu sprawowania urzędu;
- oświadczenia składane po ustaniu pełnienia funkcji⁵⁷.

Pierwsze ze wspomnianych oświadczeń, tj. oświadczenie przy objęciu urzędu, składa się w ciągu miesiąca od dnia podjęcia decyzji o mianowaniu, wyborze lub powołaniu na stanowisko. Z kolei oświadczenie za rok bieżący składa się co rok w terminie od 15 lutego do 1 kwietnia. Jeżeli dana osoba sprawowała funkcję funkcjonariusza publicznego przez okres dłuższy niż trzy miesiące, to po zakończeniu pełnienia obowiązków składa w ciągu dwóch miesięcy od ostatniego dnia pełnienia obowiązków stosowne oświadczenie. Nie jest ono wymagane, jeśli zachowuje ona status funkcjonariusza publicznego, a jedynie obejmuje inne obowiązki lub nowe stanowisko.

Co do zasady oświadczenia te składane są w formie elektronicznej za pośrednictwem państwowego systemu deklaracji. Aktualizacja informacji zawartych w oświadczeniach może mieć charakter obowiązkowy lub fakultatywny. Składający jest zobowiązany do aktualizacji zawartych w niej danych jako konsekwencja toczącego się przeciwko niemu postępowania karnego lub o wykroczenie administracyjne. Przysługuje mu na to miesiąc liczony od dnia uprawomocnienia się orzeczenia, w którym ukarano go za wskazanie nieprawdziwych informacji w oświadczeniu. Aktualizacji danych ujętych w oświadczeniu można dokonać też przez złożenie odpowiedniego wniosku wraz z uzasadnieniem w terminie miesiąca od publikacji jawnych fragmentów oświadczenia⁵⁸.

W oświadczeniu funkcjonariusz publiczny (sędzia) podaje:

- swoje imię, nazwisko, numer identyfikacyjny i miejsce zamieszkania, a także imię, nazwisko i pokrewieństwo małżonka, rodziców, braci, sióstr, przyrodniczych braci, przyrodniczych sióstr i dzieci;
- wykonywaną funkcję;
- informacje o innych stanowiskach, które funkcjonariusz publiczny zajmuje poza urzędem publicznym, a także o umowach o dzieło lub pełnomocnictwach, które realizuje lub w ramach których wykonuje określone obowiązki;

⁵⁷ Ten rodzaj oświadczenia składają podmioty wymienione w art. 25 ust. 5 ustawy o przeciwdziałaniu konfliktowi interesów w działalności funkcjonariuszy publicznych, tj. prezydent, członkowie parlamentu, premier, wicepremier, ministrowie, ministrowie do zadań specjalnych i sekretarze parlamentarni, przewodniczący rad gminnych i dyrektorzy wykonawczy.

⁵⁸ Upublicznione są wszystkie informacje z wyjątkiem tych wyraźnie wymienionych w ustawie, czyli: numer identyfikacyjny i miejsce zamieszkania urzędnika publicznego wskazane w oświadczeniu, informacje dotyczące małoletnich krewnych urzędnika, informacje dotyczące odpowiedzialności i kontrahentów wskazanych w oświadczeniu, a także informacje wskazane w art. 24 ust. 1 pkt 13 lit. a ustawy o przeciwdziałaniu konfliktowi interesów w działalności funkcjonariuszy publicznych – zob. art. 26 ust. 2 i 4 tej ustawy.

- informacje o nieruchomościach będących jego własnością, w posiadaniu, użytkowaniu (także o nieruchomościach wynajmowanych od innych osób), także o takich nieruchomościach, które są w jego posiadaniu w związku z opieką lub powiernictwem;
- informacje o prowadzeniu przez funkcjonariusza publicznego indywidualnej działalności gospodarczej, o spółkach handlowych, których jest udziałowcem, akcjonariuszem lub wspólnikiem, a także o posiadanych przez niego udziałach kapitałowych i akcjach.

Ponadto, w oświadczeniu powinny znaleźć się informacje dotyczące:

- 1) posiadanych instrumentów finansowych, takich jak:
 - dłużne papiery wartościowe (np. obligacje);
 - papiery wartościowe dające prawo do nabycia lub przeniesienia własności zbywalnych papierów wartościowych lub zapewniające rozliczenia w pieniądzu;
 - certyfikaty inwestycyjne funduszy inwestycyjnych oraz inne zbywalne papiery wartościowe poświadczające uczestnictwo w funduszach inwestycyjnych lub spółkach wspólnego inwestowania uznawane za ich odpowiedniki;
 - instrumenty rynku kapitałowego;
- 2) informacje o środkach transportu podlegających rejestracji i będących własnością funkcjonariusza publicznego (sędziego), a także o takich środkach transportu, które są w jego posiadaniu, użytkowaniu lub które zostały przez niego nabyte na podstawie umowy leasingu;
- 3) informacje o oszczędnościach pieniężnych lub niepieniężnych, jeżeli ich wysokość przekracza 20 minimalnych wynagrodzeń miesięcznych;
- 4) informacje o wszelkiego rodzaju dochodach uzyskanych w okresie sprawozdawczym;
- 5) informacje o dokonanych transakcjach, jeżeli ich kwota przekracza 20 minimalnych wynagrodzeń miesięcznych, poprzez podanie kwoty tych transakcji oraz stron transakcji;
- 6) informacje o tym, że jest rzeczywistym właścicielem w rozumieniu ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu:
 - z przedmiotu należącego do innej osoby lub przeniesionego w jej posiadanie lub jego części;
 - z udziałów kapitałowych, akcji i innych instrumentów finansowych, o których mowa w art. 24 ust. 1 pkt 5¹ ustawy o przeciwdziałaniu konfliktowi interesów w działalności funkcjonariuszy publicznych, należących do innej osoby lub zarządzanych przez inną osobę;
- 7) informacje o swoich długach, których kwota przekracza 20 minimalnych wynagrodzeń miesięcznych, poprzez wskazanie kwoty tego długu oraz odpowiednio dłużnika lub wierzyciela;

- 8) informacje o udzielonych pożyczkach (ich wysokości), jeżeli łączna kwota tych pożyczek przekracza 20 minimalnych wynagrodzeń miesięcznych;
- 9) informację o tym, czy zgromadził środki w prywatnych funduszach emerytalnych lub w ubezpieczeniach na życie (o gromadzeniu środków);
- 10) informacje o tym, czy zgromadził środki w prywatnych funduszach emerytalnych lub ubezpieczeniach na życie (z akumulacją środków):
 - informacje o przedmiocie niewymienionym w art. 24 ust. 4, 5, 6, 7 lub 12 ustawy o przeciwdziałaniu konfliktowi interesów w działalności funkcjonariuszy publicznych lub o sumie przedmiotów, których wartość w opinii składającego deklarację przekracza 20 minimalnych wynagrodzeń miesięcznych;
 - informacje, których celem jest wyjaśnienie korzyści związanych z deklarowaną informacją lub wskazanie innych okoliczności, które mogą stanowić o jego interesie finansowym lub innym interesie osobistym przy wykonywaniu czynności wchodzących w zakres obowiązków służbowych.

Dodatkowo funkcjonariusz publiczny wykonujący zawód prawnika zobowiązany jest w oświadczeniu podać informacje o:

- 1) innych zajmowanych stanowiskach oprócz funkcjonariusza publicznego, a także dotyczące umów o dzieło lub pełnomocnictw, które wykonuje lub na podstawie których wykonuje ustalone obowiązki, poprzez zaznaczenie jedynie informacji o wykonywaniu obowiązków zawodowych prawnika oraz przez wskazanie tego jako innej funkcji, którą pełni oprócz stanowiska funkcjonariusza publicznego;
- 2) wszelkiego rodzaju dochodach uzyskanych w okresie sprawozdawczym z tytułu działalności prawniczej poprzez wskazanie łącznej kwoty uzyskanego dochodu, ale bez wskazania źródeł dochodu – od osób fizycznych lub prawnych.

Równocześnie nie powinien wskazywać informacji dotyczących transakcji dokonywanych przez niego w ramach działalności prawniczej.

Prawdziwość i kompletność informacji zawartych w oświadczeniu poświadczą się podpisem wraz z podaniem daty złożenia deklaracji. W przypadku przesłania oświadczenia za pośrednictwem systemu elektronicznego składający jedynie potwierdza, że informacje wskazane w deklaracji są kompletne i prawdziwe.

Przypadki naruszenia przepisów ustawy o przeciwdziałaniu konfliktowi interesów w działalności funkcjonariuszy publicznych przez sędziów są podawane do publicznej wiadomości przez Komisję Dyscyplinarną lub Sąd Dyscyplinarny. Wyjątek przewidziano jedynie wobec sędziów Sądu Konstytucyjnego, jako że informację taką przekazuje Sąd Konstytucyjny.

Po uprawomocnieniu się decyzji (orzeczenia) na stronie internetowej właściwego organu umieszcza się następujące dane:

- imię, nazwisko i stanowisko zajmowane przez funkcjonariusza publicznego;
- naruszony przepis;
- rodzaj naruszenia i czas jego popełnienia;
- podjętą decyzję (orzeczenie);
- datę wejścia w życie decyzji (orzeczenia) i jej wykonania.

Informacje te są dostępne na stronie internetowej nie dłużej niż rok od dnia uprawomocnienia się decyzji (orzeczenia).

VII. Sąd Konstytucyjny

1. Status sędziego Sądu Konstytucyjnego

Sąd Konstytucyjny jest niezależnym organem władzy sądowniczej, a zarazem jednym z najkrócej działających organów o randze konstytucyjnej⁵⁹. W skład Sądu Konstytucyjnego wchodzi siedmiu sędziów. Powołuje się ich na dziesięcioletnią kadencję bez możliwości reelekcji. Wyboru dokonuje parlament większością 51 głosów⁶⁰, a kandydatów może przedstawić grupa co najmniej 10 posłów, rząd oraz Zebranie Ogólne Sądu Najwyższego⁶¹. Warto odnotować ostatnie zmiany, jakie zaszły w powoływaniu sędziów Sądu Konstytucyjnego. Mianowicie, w 2013 r. parlament przyjął ustawę zmieniającą art. 85 Konstytucji Republiki Łotewskiej, przez co sędziowie Sądu Konstytucyjnego nie są już – jak to miało miejsce dotychczas – powoływani w głosowaniu tajnym, ale w postępowaniu jawnym⁶².

Sędzia Sądu Konstytucyjnego musi mieć łotewskie obywatelstwo, mieć 40 lat, ukończyć studia wyższe i uzyskać tytuł magistra lub stopnień doktora oraz cieszyć się nieposzlakowaną opinią. Powinien także wykazać się co najmniej 10-letnim doświadczeniem pracy w sądownictwie lub w innym zawodzie prawniczym bądź w pracy akademickiej w zakresie nauk prawnych. Wymagania te należy spełnić łącznie. Ogólne przesłanki wykluczające powołanie na stanowisko sędziego mają zastosowanie również w stosunku do sędziego Sądu Konstytucyjnego⁶³.

Sędziowie Sądu Konstytucyjnego są objęci immunitetem, dlatego też nie może być wobec nich prowadzone postępowanie karne ani nie mogą być aresztowani bez zgody parlamentu.

⁵⁹ D. Iljanova, *The Governmental System of the Republic of Latvia*, [w:] N. Chronowski, T. Drinóczi, T. Takács (red.), *Governmental Systems of Central and Eastern European States*, Warszawa 2011, s. 424–425.

⁶⁰ Zob. art. 85 Konstytucji Republiki Łotewskiej.

⁶¹ Grupa co najmniej 10 posłów ma prawo wskazać trzech kandydatów na stanowisko sędziego Sądu Konstytucyjnego, natomiast zarówno rząd, jak i Zgromadzenie Ogólne Sądu Najwyższego – po dwóch. Zgromadzenie Ogólne wybiera kandydatów tylko z grona sędziów. Por. P. Osóbka, *System...*, s. 124; J. Zieliński, *Systemy konstytucyjne Łotwy, Estonii i Litwy*, Warszawa 2002, s. 93.

⁶² A. Rodina, *Constitutional Court of the Republic of Latvia: constitutional regulation, competence and content of the petitions*, „*Studia Politologiczne*” 2014, t. 32, s. 278.

⁶³ Por. art. 55 ustawy o władzy sądowniczej.

Dopuszcza się zatrzymanie, przymusowe doprowadzenie lub poddanie rewizji jedynie po uprzednio wyrażonej zgodzie przez trzyosobowy skład Sądu Konstytucyjnego.

Co do zasady sędziego Sądu Konstytucyjnego nie można odwołać przed upływem kadencji. Zwolnienie lub usunięcie ze stanowiska może być jednak konsekwencją skazania prawomocnym wyrokiem za popełnienie zbrodni, popełnienie czynu niegodnego sędziego, nałożenia kary dyscyplinarnej wskutek regularnego zaniedbywania obowiązków oraz naruszenia art. 34 ustawy o Sądzie Konstytucyjnym dotyczących zakazu innego odpłatnego zatrudnienia i prowadzenia publicznej działalności, a także ze względów zdrowotnych⁶⁴.

Sędzia Sądu Konstytucyjnego może zostać zawieszony w pełnieniu obowiązków decyzją Sądu Konstytucyjnego – w przypadku oskarżenia o popełnienie deliktu dyscyplinarnego lub wszczęcia postępowania karnego za zgodą Sejmu.

Sędzia Sądu Konstytucyjnego może ustąpić ze stanowiska przed upływem kadencji. O takim zamiarze musi powiadomić Sąd Konstytucyjny. Sędziowie Sądu Konstytucyjnego przechodzą w stan spoczynku w wieku 70 lat.

Sędzia Sądu Konstytucyjnego może być pociągnięty do odpowiedzialności dyscyplinarnej w razie:

- naruszenia ograniczeń określonych w art. 34 ustawy o Sądzie Konstytucyjnym;
- niedopełnienia obowiązków służbowych;
- naganego postępowania.

Postępowanie dyscyplinarne jest inicjowane przez przewodniczącego Sądu Konstytucyjnego, jego zastępcę lub nie mniej niż trzech sędziów Sądu Konstytucyjnego. Sprawa dyscyplinarna powinna być rozpatrywana przez wszystkich sędziów Sądu Konstytucyjnego. Skład sędziowski nie powinien być jednak mniejszy niż cztery osoby. Zastrzeżenie to jest o tyle konieczne, że ze składu wyłącza się sędziów nieobecnych z powodów zdrowotnych lub z innych uzasadnionych przyczyn. Oczywiście jest, że do składu sędziowskiego nie powołuje się w takim przypadku sędziego, przeciwko któremu toczy się postępowanie. Rozprawie przewodniczy przewodniczący Sądu Konstytucyjnego lub jego zastępca. Decyzje są podejmowane większością głosów. W przypadku równej liczby głosów sprawa jest oddalana. Sąd Konstytucyjny może wymierzyć karę dyscyplinarną lub umorzyć sprawę dyscyplinarną. Wśród kar dyscyplinarnych znajdują się upomnienie, nagana, zmniejszenie osobistego wynagrodzenia do 20% jego wartości na okres nie dłuższy niż rok, a także odwołanie ze stanowiska zgodnie z art. 10 ust. 3 ustawy o Sądzie Konstytucyjnym.

Wymierzenie kary dyscyplinarnej nie wyłącza odpowiedzialności karnej i materialnej sędziego Sądu Konstytucyjnego.

⁶⁴ Por. B. Jagusiak, *Systemy...*, s. 75; D. Iljanova, *The Governmental...*, s. 426–427.

Sędziowie Sądu Konstytucyjnego wybierają w głosowaniu tajnym bezwzględną większość głosów przewodniczącego i jego zastępcę na trzyletnią kadencję. Przewodniczący reprezentuje Sąd Konstytucyjny, organizuje jego prace oraz przewodniczy rozprawom. Do obowiązków zastępcy należy wspomaganie przewodniczącego w wypełnianiu powierzonych zadań, a także zastępowanie go w czasie jego nieobecności. Przewodniczący i jego zastępca mogą wydawać sędziom polecenia tylko w sprawach organizacyjnych związanych z wypełnianiem obowiązków służbowych.

2. Funkcje Sądu Konstytucyjnego

Zadania Sądu Konstytucyjnego zostały wyliczone w art. 16 ustawy o Sądzie Konstytucyjnym. Zalicza się do nich w pierwszej kolejności badanie zgodności z łotewską konstytucją ustaw, umów międzynarodowych zawieranych przez rząd lub ratyfikowanych przez parlament, kontrolę zgodności krajowych norm prawnych z wiążącymi umowami międzynarodowymi, które nie stoją w sprzeczności z łotewską konstytucją. Sąd Konstytucyjny orzeka o zgodności innych regulacji z aktami prawnymi wyższego rzędu, w tym aktów wydawanych przez parlament, rząd, prezydenta, przewodniczącego Sejmu i premiera, a także postanowień uprawnionych ministrów zawieszających decyzje podjęte przez rady samorządów lokalnych. Rozpatruje także skargi konstytucyjne.

Zbadanie konstytucyjności prawa przez Sąd Konstytucyjny może być zainicjowane przez prezydenta, parlament lub grupę co najmniej 20 posłów, rząd, prokuratora generalnego, Radę Biura Kontroli Państwowej, rady samorządów lokalnych, ombudsmans, sądy i Radę Sądownictwa, sędziów wieczystoksięgowych⁶⁵, a także w trybie skargi konstytucyjnej⁶⁶.

Wyroki Sądu Konstytucyjnego są ostateczne i wchodzą w życie wraz z ich ogłoszeniem. Są one powszechnie wiążące i nie podlegają zaskarżeniu⁶⁷. Niedopuszczalne jest bezpośrednie lub pośrednie ingerowanie w czynności związane z orzekaniem Sądu Konstytucyjnego.

⁶⁵ A. Rodiņa, *Constitutional...*, s. 283.

⁶⁶ K. Szwed, *Model łotewskiej skargi konstytucyjnej na tle rozwiązań pozostałych państw bałtyckich*, „Polityka i Społeczeństwo” 2018, nr 4(16), s. 89–103.

⁶⁷ S. Grabowska, *Sądy konstytucyjne w wybranych państwach europejskich*, Rzeszów 2008, s. 107.

VIII. Zakończenie

Wydaje się, że niewielkie struktury państwa łotewskiego powinny przekładać się na prostą i klarowną organizację poszczególnych segmentów władzy. Niemniej przeprowadzona analiza udowadnia, że wymiar sprawiedliwości został objęty bardzo szczegółową regulacją ustawową. Za swoisty paradoks należy uznać fakt, że zasadniczy mankament łotewskiego wymiaru sprawiedliwości stanowią zawiłe i rozbudowane procedury.

Na Łotwie istnieje trójstopniowy system sądownictwa. W pierwszej instancji funkcjonuje dziewięć sądów rejonowych (miejskich), a w drugiej instancji sześć sądów okręgowych. Sąd Najwyższy, w trzeciej instancji, rozpatruje sprawy karne, cywilne i administracyjne. Z tej struktury nie wydzielono odrębnego pionu sądownictwa administracyjnego. Ze względu na specyfikę łotewskiej konstytucji dopiero z czasem wprowadzono tak ważne instytucje, jak chociażby Sąd Konstytucyjny (1996 r.) czy Radę Sądownictwa (2010 r.). W 2021 r. rozpoczął działalność Sąd Gospodarczy, który obejmuje jurysdykcją całe państwo i rozpatruje niektóre przestępstwa gospodarcze i finansowe.

Zgodnie z unijną tablicą wyników wymiaru sprawiedliwości z 2022 r. odbiór niezależności sądów wśród społeczeństwa łotewskiego jako „dość dobry lub bardzo dobry” wskazało 53% respondentów. Znacznie gorzej oceniają ją przedsiębiorcy. Jedynie 27% przedstawicieli tej grupy określa niezależność sądów jako dobrą lub bardzo dobrą⁶⁸. Cieniem na niezależności władzy sądowniczej kładą się ostatnie problemy związane z obsadzaniem stanowisk w Sądzie Najwyższym, wskazujące na upolitycznienie tego wyboru.

Na uznanie zasługuje fakt, że organizacja łotewskiego wymiaru sprawiedliwości jest permanentnie, acz stopniowo, reformowana w kierunku usprawnienia jego działania. W pierwszej kolejności należy wspomnieć o uproszczeniu procedury wyboru kandydatów na sędziów

⁶⁸ Przekonanie co do powodów tego stanu rzeczy spośród tych podanych w badaniu, tj. status i pozycja sędziów, w niewystarczającym stopniu gwarantują ich niezależność, ingerencja lub presja ze strony rządu lub polityków albo ingerencja lub presja ekonomiczna lub związana z określonymi interesami, wydają się w odczuciu opinii społecznej być równie istotne. Żaden z tych czynników nie został wskazany jako dominujący przez respondentów; zob. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/eu_justice_scoreboard_2022.pdf (dostęp: 1 lipca 2022 r.).

oraz o działaniach na rzecz przejęcia zadań administracyjnych związanych z sądami od władzy wykonawczej. Wzmocnieniu niezależności sądów miało m.in. służyć przeniesienie kompetencji do określania procedury wyboru sędziów z władzy wykonawczej na Radę Sądownictwa. Podejmowane są działania na rzecz wprowadzenia scentralizowanego szkolenia dla kadr wymiaru sprawiedliwości.

Akty prawne

- Konstytucja Republiki Łotewskiej – tekst dostępny na <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/lotwa.html> (dostęp: 17 grudnia 2022 r.), źródło: *Konstytucja Republiki Łotewskiej*, tł. L. Gołubiec, wstęp P. Kierończyk, Warszawa 2001.
- Ustawa o władzy sądowniczej (*Par tiesu varu*), Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1/2, 14.01.1993; Diena, 9, 15.01.1993.
- Ustawa o odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów (*Tiesnešu disciplinārās atbildības likums*), Latvijas Vēstnesis, 132, 15.12.1994.
- Ustawa o przeciwdziałaniu konfliktowi interesów w działalności funkcjonariuszy publicznych (*Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā*), Latvijas Vēstnesis, 69, 09.05.2002.
- Ustawa o wynagrodzeniu urzędników i pracowników państwowych oraz organów samorządowych (*Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likums*), Latvijas Vēstnesis, 199, 18.12.2009.

Bibliografia

- Abu Gholeh M., Wygoda K., *Rada Sądownictwa na Łotwie*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji” 2019, nr 119.
- Grabowska S., *Sądy konstytucyjne w wybranych państwach europejskich*, Rzeszów 2008.
- Iljanova D., *The Governmental System of the Republic of Latvia*, [w:] N. Chronowski, T. Drinóczy, T. Takács (red.), *Governmental Systems of Central and Eastern European States*, Warszawa 2011.
- Jagusiak B., *Systemy polityczne krajów nadbałtyckich*, Warszawa 2013.
- Kuczyńska-Zonik A., *Łotwa: podnoszenie wieku emerytalnego reakcją na starzenie się społeczeństwa*, „Komentarz IEŚ” nr 361 (58/2021), 31.03.2021 r., <https://ies.lublin.pl/komentarze/lotwa-podnoszenie-wieku-emerytalnego-reakcja-na-starzenie-sie-spoleczenstwa/> (dostęp: 17 grudnia 2022 r.).
- Makowski Ł., Migalski M., *Łotwa*, [w:] M. Barański (red.), *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej. Ustrój, organy władzy, partie polityczne*, Katowice 2005.
- Osóbka P., *Saeima. Parlament Łotwy*, Warszawa 2016.
- Osóbka P., *System konstytucyjny Łotwy*, Warszawa 2016.
- Pleps J., *The Continuity of the Constitutions: The Examples of the Baltic States and Georgia*, „Wrocław Review of Law, Administration & Economics” 2016, nr 2.
- Rodiņa A., *Constitutional Court of the Republic of Latvia: constitutional regulation, competence and content of the petitions*, „Studia Politologiczne” 2014, t. 32.
- Kierończyk P., *Państwo łotewskie. Geneza i ustrój konstytucyjny*, Gdańsk 2008.
- Kierończyk P., *Wstęp*, [w:] *Konstytucja Republiki Łotewskiej*, tł. L. Gołubiec, Warszawa 2001.
- Kuzborska-Pacha E., *Ochrona prawna mniejszości narodowych w państwach bałtyckich*, Warszawa 2019.
- Stępień-Załucka B., *Niezawisłość sądownictwa a niezależność sądów i niezawisłość sędziów*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji” 2011, nr 85.
- Szabaciuk A., *Polityka etniczna Republiki Łotewskiej*, „Politeja” 2016, nr 2 (41).

- Szwed K., Łotwa, [w:] A. Pogłódek (red.), *Organy prowadzące postępowania dyscyplinarne wobec sędziów w państwach członkowskich Unii Europejskiej. Przegląd rozwiązań*, Warszawa 2019.
- Szwed K., Łotwa, [w:] A. Pogłódek (red.), *Rady Sądownictwa w państwach Unii Europejskiej. Przegląd rozwiązań*, Warszawa 2019.
- Szwed K., *Model łotewskiej skargi konstytucyjnej na tle rozwiązań pozostałych państw bałtyckich*, „Polityka i Społeczeństwo” 2018, nr 4(16).
- Zieliński J., *Systemy konstytucyjne Łotwy, Estonii i Litwy*, Warszawa 2002.